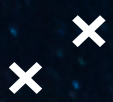

**MASSEY
UNIVERSITY**
TE KUNENGA KI PŪREHUROA

UNIVERSITY OF NEW ZEALAND

STRATEGY 2022-2027

MAI I TE KUNENGA KI PŪREHUROA E ARA KITE PAETAWHITI WHĀIA KIA TATA KIA TUTUKI AI NGĀ WHĀINGA NUI I Ā TĀTOU MAHI KATOA.

Mai i te kunenga o te tangata, ā, haere ake ki Pūrehuroa, ki waho rawa atu, tōia mai ana te hiringa i tō tātou nei ingoa, Te Kunenga ki Pūrehuroa, hei para i te huarahi ki āpōpō. E ngākaunui ana mātou kia whakatata mai te pae tawhiti hei whakatutuki i ō tātou wawata nunui.

Ko te wawata nei, mā Te Kunenga ki Pūrehuroa e noho tūāpapa ana i tōna tūnga ahurei me tōna ingoa pai mō:

- te ū ki te mahi me te mahi tahi hei whakaata i ō tātou tino hiahia mō Te Tiriti o Waitangi
- te arataki i te ao ki ngā rangahau pākaha, me te mahi ngātahi me ngā iwi, te kāwanatanga, ngā hapori me ngā ahumahi e whakaratohia ana e tātou
- ngā raukura kaha te rapu, māna te ao e arataki tika i runga i te hihiri, ā, e whakatairanga hoki i a Aotearoa me te ao
- te whakarite taonga tāpae rangatira, taonga tāpae pono kia mātua tū hei kaitātaki tika i te Aotearoa o āiane
- te atawhai, te whakauru me te mana taurite, te ngākau nui ki ō tātou tāngata, tō tātou taiao me ō tātou wāhi

E whakaawetia ana, e poipoia ana hoki mātou ki tō tātou ingoa ki Te Kunenga ki Pūrehuroa: Mai i te kunenga o te tangata, ā, haere ake ki te Pūrehuroatanga e whakaūkia ai te pito mata mutunga kore o ā tātou kaimahi me ngā taurira ki te whai atu i ngā wawata tiketike rawa atu o te mātauranga, ā, mā reira hoki ka eke ki ngā taumata hou ki tua o ngā tawhā o āiane. Kāore Te Kunenga ki Pūrehuroa i te tautohua ki ōna mahi anake engari ki te pēhea kē e mahia ai te mahi.

Ō MUA - OUR PAST

He mea ahuahua Te Kunenga ki Pūrehuroa ki tētahi hītori whakahihī, hītori roa hei whare wānanga kōhure, whare wānanga tāpui i Aotearoa.

Taketake tuatahi mai te ingoa pai o Te Kunenga Ki Pūrehuroa ki te ao whānui hei kāreti ahuhuhua taiea i Te Papaioea i te tau 1927. I te tau 1993, i whakatūria he papa ako i Ōteheā, Tamaki Makaurau, ā, i te tau 1999 i komokomotia te Kāreti Toi Rauwhārangī tērā i hangaia i Te Whanganui-a-Tara i te tau 1886. I ia papa ako e tipu haere ana kua pērā hoki te tipu o te whanaungatanga me te whakamana i ngā kaitiaki whenua e tū nei ia papa ako: ko Ngāti Whātua ki Kaipara, Ōteheā Rohe, ko Rangitāne o Manawatū, Turitea papa ako me Te Ātiawa, Pukeahu papa ako ki Te Whanganui-a-Tara.

I te whakatūtanga o te ako mai tawhiti i te tau 1960, i āianeī ā-tuihono, he mea tōpū, he mea matihiko, kua whakatinanahia tā tātou mātauranga ngāwari mō te neke atu i te ono tekau tau. Ko tō mātou ū ki te whakarato tauira ahakoa kei hea e noho ana ka whakaritea tō tātou whare wānanga kia motuhake, kia kōhure tā tātou koha ki te mātauranga tiketike o Aotearoa; ko tā tātou e whakaaro nei he kaha tipu haere mō āpōpō. I āianeī ko tā tātou ingoa pai mō te rangahau me te whakaako e torotoro atu ana i ngā kaupapa ako kanorau huhua, ka mutu, te katoa e whakaatu ana i te hiranga ki te ao whānui, he nunui hoki ā-motu nei.

Taka mai ngā tau i tōna kunenga, kei te kite a Te Kunenga ki Pūrehuroa te pikinga o te kanorau o ngā rōpū tauira. Arā, ngā ākonga rerekē, tae atu ki ngā ākonga hauā, ākonga hamanga, ngā tuatahi o te whānau, ākonga pakeke me ngā mea ngaio, āpiti atu, ko ngā ākonga i aukatihia te uru mai nā tō rātou ahurea, taha ōhanga, i āianeī ko ēnei tū tāngata te nuinga o te rōpū tauira me te piki haere. Ko tēnei āhua ka whakaata i ērā tauira e kitea ana i ērā atu whenua o te ao, arā, te huri o ngā whare wānanga mai i te whakaako i te hunga rangatira ki te whare wānanga e tuwhera noa ana. Kua awhiawhi Te Kunenga ki Pūrehuroa i te mana taurite me te hiranga i roto i āna mahi katoa, e whati ana te ritenga o te whare wānanga o mua me te rapu i tōna tūnga kōhure i te pūnaha tuatoru o Aotearoa.

Ō NĀIANEI - OUR PRESENT

Kua whakarerekē rawa atu te mate urutā kowheori i ō tātou oranga me te mātātaki mai i ngā whakapae haratau maha hei pou here o ngā whare wānanga i Aotearoa nei, i te ao whānui hoki. I mua rā i te kitea ā Te Kunenga ki Pūrehuroa Massey University's konatu o ngā huarahi ako he nui whakaharahara, i āiane he mea māori noa mā ngā taura nō tēnei whenua me ngā taura nō tāwāhi e piki haere ana te kōwhiri kia ako tahi me tātou mā te mātauranga whakawhitiwhiti nā te whakaritenga pea kia aukatihia te hāereere o te ao.

Katoa ngā whare wānanga puta noa i te ao kua whakawhiti ki te whakarato ā-tuihono, ahakoa te taumhatanga me te tino tere. Kua pēnei hoki Te Kunenga ki Pūrehuroa Massey University, engari, nā te āhei kē o te neke atu i te haurua o te huarahi tuihono me tā tātou whakahaere o te tuihono me te mātauranga konatu me te whakarato, he āhua māmā tēnei whakawhitinga me te tino whakararu mai pērā i wāhi kē, hāunga anō te pānga atu ki ngā kaimahi me ngā taura. Kei mua tonu ō tātou kairangahau hei tohutohu i te kāwanatanga mō te pēhea e whakahaere ai i te mate urutā i te taiao KOWHEORI-19 me ōna hua, puta atu i ngā kaupapa ako me te tautoko i ngā hapori me ngā ahumahi.

Tē tū ai hei wānanga rerekē, wānanga whakaharahara ko Te Kunenga Ki Pūrehuroa i āiane e huri ana hei taura mō te whare wānanga 'māori hou' o āpōpō. He tika hoki, mā tā Te Kunenga ki Pūrehuroa konatu huānga, tohungatanga me āhuatanga pērā i te ako pūmau ngāwari me te mātauranga rangahau tiketike, e hāngai ana ki tā tātou ū ki Te Tiriti o Waitangi, ko Te Kunenga ki Pūrehuroa te taura o tō Aotearoa whare wānanga hou – he whare wānanga mō te rautau 21.

E matapae ana tātou ka haere tonu ēnei mea rangirua, mō te wā iti nei. Hāunga anō tēnei, ko ngā tikanga tino nui o te ao pērā i te mōrearea āhuarangi me te korenga o te koiora kanorau, te pikinga o te wehenga ā-pāpori, ā-ōhanga, te pikinga o te rawakore, tae atu ki te rerekētanga matihiko, te whatinga whanaungatanga o ngā whenua, ngā raru ōhanga, raru tāngata, ngā pūnaha hauora e taumaha ana, ngā tuma maru me te ngahoro o te piringa tangata huri noa i te ao, me tū kōkiri ngā whare wānanga pēnei i a Te Kunenga ki Pūrehuroa Massey hei wānanga i ngā matatini o aua take.

Ko te mōrearea āhuarangi ia he tuma nui ki ngā pūnaha o te ao me te oranga tangata. Ko tā Te Kunenga ki Pūrehuroa he ū kia whakawhanake i ngā kairangahau me ngā tauira whai pūkenga, whai pūmanawa e tautoko ana i te whanaketanga o tētahi āpōpō hauhā iti. Ko tā mātou anō he whakanui i ā tātou mahi me te ū ki ngā Whāinga Whanaketanga Pūmau o Te Kotahitanga o Ngā Whenua o te Ao mā tā tātou wawata mātauranga mā te whai hoki i ngā mahi pūmau.

Ko te rangahau me te mahi whakaako tētahi wāhanga o tā tātou wawata matua, tērā hei kōkiri i te mātauranga me te tohatoha me te tiaki i te mahi whakaako me te rangahau. Me mātua waihanga mātauranga hei anga atu ki ngā wero hou, ngā wero e puta haere ana me te whakaako i ngā kaitātaki o te whakatipuranga hou māna e hāpai i ā rātou mōtika hei kaiwānanga, hei ngākau manako o te pāpori. Nō tātou e tiro tiro whakamua ana, me mātua whakarite kia noho tā tātou rangahau hei rangahau whakaharahara, rangahau hāngai me te pānga atu, ehara i te mea ko te whakawhānui mātauranga anake engari ko te whakapai ake i te oranga o ngā hapori me te tangata i Aotearoa nei me te ao whānui.

Ō ĀPŌPŌ - OUR FUTURE

I te wā ka panoni a Aotearoa me te ao, ka pērā hoki a Te Kunenga ki Pūrehuroa.

Ko tā tātou tūāhua rerekē ko ā tātou akoranga me ngā mahi whakaako ngāwari, whānui hoki e tautokona ana ki te rangahau e arataki ana i te ao, e mahi tahi ana me te hapori, me ētahi atu whare wānanga, ngā hoa rangahau, ngā rōpū me te ao ahumahi. Mā te āta mahi kia kaha ake te āhei matihiko, te ako kanoahi ki te kanoahi me te rangahau whakaharahara ka whakakaha ake i te hononga o te rangahau me te mahi whakaako mō te pānga atu ki te motu, ki te ao whānui hoki.

Mā te mahi tahi ki roto i ō tātou hapori me te mahi tahi ā-ao kei te whakawhanake ā tātou kairangahau i te tohungatanga me ngā pūkenga ki te kōkiri i te mātauranga tangata me te māramatanga. Mā te mahi tahi puta noa i ngā kaupapa me ngā wāhi, ka wetewete tātou i ngā raru ā-motu, ā-ao whānui hoki mā te rangahau taketake, hāngai, kaupapa huhua i te wā ka whakarangatira ā-ahurea nei, ā-auaha nei hoki i tō tātou ao.

Hei Whare Wānanga e aratakina ana ki Te Tiriti ka ū tātou kia whakaatu i te tino rangatiratanga i te Aotearoa i a tātou e hāpai ana i Te Tiriti o Waitangi, te kawenata tūturu o tō tātou motu, me ōna mātāpono mā tā tātou mahi. Ka kitea tēnei e tātou hei tino whāinga ki te kōkiri i ētahi hua tāpiti, hua pāpori kaha mō Aotearoa. Ka whakatutukihia tēnei mā te whakarite i te mātauranga mō Te Tiriti, tae atu ki te rangahau, mahi whakaako me ngā mahinga tahitanga e kaha nei ki te tautoko i mahi tahi mō Te Tiriti. Mā konei ka tautoko i ngā kaimahi ki te whakarite i ngā mahi e whakaata ana i ēnei kawenga, ka mutu, ka whaihua ngā tauira e raukura ai me tētahi mātauranga nui, māramatanga nui me tētahi arokā o Te Tiriti o Waitangi me tōna wāhi ki te Aotearoa o āiane. Mā konei hoki ka āhei ki te whakawhanake i ngā tauira whakahaere whare wānanga, kaupapa here tukanga me ngā ture ki tā ā tātou haepapa mō Te Tiriti.

Mā konei anō hoki ka ū tonu tātou kia mātua ū me te tautoko i ngā whāinga whakawhanake Māori mā te kaha aro atu ki te rangahau Māori, ki te ako me te whakaako, ki te tipu i ngā kaimahi Māori me ngā taumata katoa. Kua tino tohe Te Kunenga ki Pūrehuroa ki te kaha āwhina i ngā hua mō te whanaketanga Māori me te aha ka hua mai pērā hoki mō ngā whānau, hapū, iwi me ngā hāpori mō Aotearoa. Ko ā tātou hōtaka Kaupapa Māori o āiane, ko ngā tohu, ko te tautoko taura e hāpai tonu ana i te angitu pūmātauranga Māori me te whakaraupapatanga o ēnei mahi, ngā mahi hou me te āwhina tonu i tēnei whāinga. Mā konei ka puta mai ngā whai wāhitanga hou hei mahi tahi ki ngā wāhi e taea ai te Mātauranga Māori te whakamahi ki te pae tawhiti me ngā taumata hou. Ū tonu ana tātou ki te hāpai haere me te kōkiri i Te Reo Māori i Te Kunenga ki Pūrehuroa whānui e āta tiaki ai i Te Reo name ōna Tikanga hei taonga tūturu i Aotearoa.

Kei te whakarite ā tātou kaiwhakaako i tētahi whakatipuranga hou hei kaitātaki o te ao. Kei te rerekē haere a ngāi taura e rarata mai ana ki Te Kunenga ki Pūrehuroa i te mea kei te hiahia rātou ki te whakatutuki i ā rātou whāinga whaiaro, ki te tū rongonui i te ao me te āwhina i ō rātou hāpori. He ngāwari ā tātou hōtaka, he māmā te whai, he mea aratakina hoki ki te rangahau e tautokona ana ki ngā wheako o te kāinga me te ao whānui, ka mutu, e rongonui ana ki te ao.

Ka wheako ā tātou taura i ngā akoranga tiketike e aro ana ki ō rātou pūkenga ā-hinengaro, pūkenga ā-ahurea, e whakawhānui ana i tā rātou tirohanga me te whakarite i a rātou ki te tautoko i a Aotearoa me te ao e tere panoni ana mā te mātauranga, mā ngā pūkenga wetewete, pūkenga auaha, te wairua hihiko me te pūkenga kaitātaki. Ka whātahi tātou i te marautanga, te mahi whakaako me te taiao ako e tautoko ā matihiko ana hei tautoko i te ara ako o ā tātou taura.

Ka whai wāhi ā tātou nei taura katoa ki te mahi ki te ao ahumahi, ki ngā rōpū hāpori, ki ngā iwi hei kirirarau hoki, hei kaipūtaiao, ringatoi, kaituhi, kairangahau rānei. Āpiti ki te mātauranga kaha, pūtake pūtaiao me te hangarau, ka ākina ā tātou taura ki te whakawhanake i ngā pūkenga rakahinonga, pūkenga toi tangata me ngā pūkenga kaitātaki tūmatanui e mātua angitu ai.

Ka whakatītina tātou i te tino tautohe whai taunakitanga e mātua uru mai ai ki tā Te Kunenga ki Pūrehuroa mātauranga ngā pūkenga mātauranga, whakaaro kaikini, whakamatemate me te kotahi o te whakaaro, ā, me te whakahua whakakoha o ngā huatau hou e tika ai mō te kirirarautanga ā-motu, ā-ao whānui. Ka tautokona ā tātou kaimahi me ngā taura ki te whakamahi i ō rātou mōtika ki te o te mātauranga herenga kore me tō rātou rangatiratanga ki te pakirehua ā-hinengaro, ki te tautohetohe, te arohaehae me te taki kōrero. Ko ā Te Kunenga ki Pūrehuroa raukura ka whai pūkenga hei arataki ki roto ki te ahurangi o āpōpō.

Ka ahuhau te Mahere Rautaki nei ki ngā pou rautaki e whā. Ko ēnei:

1. Te Pou Rangahau
2. Te Pou Ako
3. Te Pou Tangata
4. Te Pou Hono

Hāunga anō ēnei wawata, ēnei whāinga, ko te aronga kia tutuki ēnei me te whakahōnore me te hāpai i tā tātou e whai nei mō Te Tiriti o Waitangi. Hei kawenata taketake o Aotearoa, he tūāpapa hoki Te Tiriti mō ā Te Kunenga ki Pūrehuroa pou me te wawata.

Kei te ngākaunui Te Kunenga ki Pūrehuroa ki ngā āhuatanga mauroa o tā tātou tino tuakiri me te aha ka ave mai ngā pou e whā. Ko te tirohanga ko ēnei āhuatanga e raranga ana ki ngā pou e whā, e tuitui ana i tā tātou rautaki, e whakaū ana i te kupu taurangi taketake o Te Tiriti o Waitangi. Ko ngā āhuatanga ko ēnei:

1. Whakapūmautanga me mahi Āhuarangi
2. Rakahinonga
3. Tātaki Tūmatanui
4. Whakaanga ā-Ao

POU RANGAHAU - RESEARCH

Kei roto i te mahi rangahau i Te Kunenga ki Pūrehuroa te whakatōmene, te auaha me te tauhokohoko; ki a mātou he taonga te karahipitanga, te whakaputa mahi auaha me te ritenga ngaio, ritenga haumanu hoki e mahi ana i runga i te pākaha e taea te kite me te aha ka whakaritea he tūāpapa hei whai. Hei te tau 2027, e kore e kitea he whare wānanga i tua atu i a mātou mō te hiranga o te rangahau i ngā kaupapa ako e tino hāngai ana ki tō Aotearoa nei hapori, tōna ōhanga me ngā hapori e tautokohia ana e mātou. Ka kitea ngā wāhanga o te rangahau hiranga ki roto i ā mātou mahi whakaako i te taumata paetahi me te mātauranga Māori e tautāwhitia ana. Mā te mōhio ki tō mātou tūranga i Te Moana Nui a Kiwa nei ka tautoko i tā ngā iwi Pasifika mahi rangahau hei whakatairanga i ngā hua mā ngā iwi Pasifika.

Ka taiea mātou mā tā mātou kaha me tō mātou auahatanga ki te wetewete i ngā wero ā-pāpori o āiane, me te whakaū tonu ki te mahi whakatōmene tūturu hei tūāpapa. Ka mutu, e tōngakengake ana mātou kia whakatipu haere i te hunga rangahau mō ngā tau e heke mai ana, ā, ko tā mātou mahi rangahau he tautohu i te hononga o ā mātou mahi whakaako me te arataki rangahau mā te piringa ā-whakaako, ā-rangahau. Hei whakatutuki i tēnei whāinga, koia nei ā mātou whāinga tōmua:

Whāinga 1 – He rangahau hiranga, mā te:

- **tautoko** i ā mātou kairangahau teina me ngā tāngata/hunga rānei e kawea ana i ngā mahi rangahau auaha, taiea hoki
- **mātua whakarite** i te rangahau e mahi ngātahi ana kia whānui, kia tautokohia kia pūmau tonu
- **mātua whakarite** i te paearu mahi a te ohumahi rangahau kia tino whakarite i te pānga rangahau ki tā mātou e whakaae mai me ngā hua mā ngā raraunga tika mō ngā kaupapa ako
- **whakaū** i tā mātou arotahi hei tautoko i ā mātou wāhanga rangahau e ārahi ana i te ao, tērā e hāngai ana ki ngā whāinga o Te Whakakotahitanga o ngā Whenua o te Ao
- **whakaū** kia whakahōrapa rangahau me te kaha whakarite i ā mātou whakaputanga ki ngā paerewa o te ao hei whai i te hiranga me te tū māia o roto i te rangahau me te haumi wāroa
- **kaha tautoko** i te whakawhanaketanga pūkenga huri noa i waenga i ngā kairangahau me te whakarite taiao tautoko hei rangahau ngātahi

- **whakanui** i te hua arumoni o te tuakiri mātauranga i ahu mai i te rangahau
- **kōkuhu** i tētahi ahurea hiranga rangahau i ngā mahi katoa o te whare wānanga e whai wāhi ai ngā kaimahi katoa me ngā tauira katoa ki tēnei whāinga matua
- **hāpai** i te kawenga e whakaatu ai i tā Te Kunenga mahi hei “kaiwānanga, hei ngākau manako hoki” mā te tautoko i ngā kaimahi ki te kōrero rangahau me te kuhu ki ngā tautohe tūmatanui.

Whāinga 2 – Whakatutuki i ā mātou kawenga rangahau mō Te Tiriti o Waitangi, mā te:

- **tautoko** i ngā whāinga tōmua o te rangahau Māori, ā ngā whanaketanga Māori whāinga tōmua hoki, e whakakaha ai i te pānga me ngā hua mō ngā hapori e mahi rangahau ana mātou
- **whakamana** i te tūranga me te mana o te Mātauranga Māori, te whanaketanga hoki o te āheinga o te rangahau Mātauranga Māori me te tohungatanga o roto ki tua hoki o tō mātou whare wānanga me te whakaputa hua e kitea ai i ā mātou rangahau
- **tautoko** i ngā huarahi hou mō te whanaketanga rangahau Māori me te arataki rangahau Māori o roto nei o te whare wānanga, o waho rā hoki kia mahi ngātahi me te iwi me ngā kairangahau Māori
- **whakaiti** i ngā aukatinga ki te rangahau paerua, tae atu ki ngā akoranga kairangi, inā koa, mā ngā ākonga Māori, ākonga Pasifika hoki
- **kaha tautoko** i te rangahau e tautoko ana i ngā hua mā te Māori, tae atu ki ō mātou hoa Mana Whenua, ngā hapū me ngā hapori iwi
- **whakatairanga** i te whanaketanga mātauranga iwi taketake, te āhua o te kaitātaki hoki i waenganui i a ngāi māori hei Tangata Whenua o Aotearoa, i a ngāi pasifika o te Moana nui a Kiwa me te tuari ki te ao.

POU AKO - TE AKO ME TE WHAKAAKO

Ko tā mātou whāinga kia whakaritea mā ngā tauira katoa he wheako ako e rangatira ana, e mana ōrite ana hoki ahakoa kei hea e noho ana, kei Aotearoa, kei wāhi kē rānei o tēnei ao, kei tā rātou huarahi ako rānei, kia kanohi ki te kanohi, ā-ipurangi rānei. Ko tā mātou mahi whakaako papai he mea matihiko e wātea ai ki ngā tauira katoa. Ka akiaki tā mātou mahi whakaako e aratakina ki te rangahau i ngā tauira ki te āta whai i ā rātou wheako ako i a rātou e whakawhanake ana i ō rātou pūkenga hei kairangahau. Ka mahi ngātahi Te Kunenga ki Pūrehuroa me ngā tauira kia mātua tutuki pai ai tā rātou e rapu nei. Ka wheakohia e ā mātou tauira nō tāwāhi he wāhi ako e tino Aotearoa nei te āhua me te aha he wāhi ako anō e whakaputa raukura angitu nei.

Kei a mātou te kawenga e whakamana ai i te whāinga ko Te Tiriti o Waitangi hei arataki mā te hoahoa me te mātauranga o roto o ā mātou marautanga, mahi whakaako me ngā whakataunga pūmātauranga. Ka kōkiritia te mahi kia whakamana i ēnei whāinga e whakamōhio ai i ā mātou tukanga, ā mātou ture me ngā whakaritenga mō te ako me te mahi whakaako. Mā konei ka kitea ō mātou huarahi ako ahurei, huarahi whakaako ahurei hoki me te akiaki i ngā kaiako me ngā tauira ki te poipoi, ki te whakawhānui me te whakawhanake i ēnei pūkenga, kia hāpaingia te wheako ako ki Te Kunenga ki Pūrehuroa hei wheako ako rangatira.

Kei te mōhio mātou ki ngā wero huhua i tohua ai i ngā Whāinga Whanaketanga Pūmau kia whakawhanake māramatanga ngā tauira ki te whānui o ngā pūnaha mātauranga, tae atu ki ngā marau, ngā kaupapa ako, te mātauranga iwi taketake me te mātauranga Māori. Whaihoki, me mātua whai ngā tauira i ngā pūkenga whānui pērā i te mahi ngātahi puta noa i te taiao ako. Ka whakawhanakehia e mātou ngā marautanga me ngā wheako ako e whai wāhi ai ngā tauira ki te whakawhanake i ēnei pūkenga. Hei whakatutuki i tēnei whāinga, koia nei ā mātou whāinga tōmua:

Whāinga 3 – Whakaritea he taiao ako rangatira, mā te:

- **kōkuhu** i tētahi tikanga mō te haumaruru me te whakauru, tērā e urupare ana i ngā hiahia kanorau o ā mātou tauira, tae atu kia pareā atu ngā taupā mā ngā tauira hauā
- **unu** i ngā taupā ā-roto ki te angitu me te hoatu tautoko e hāngai ana, e takatika ana, e kōkiri ā-raraunga ana hoki mā ngā ākongā hei whakaata i tō te whare wānanga ū kia whakaiti haere ngā taupā tahito, taupā mātauranga, taupā pūnaha ki te angitu mā ngā ākongā katoa
- **whakarite** i te hoahoa me te whakamahere o ngā kaupapa ako e toitū ana, e kounga ana, e ngāwarī ana, ā, e arotau ana ki ngā ākongā
- **Whakarite** i ngā huarahi Ako Tūhono (WiL), huarahi rakahinonga, huarahi hihiri mō ngā tauira me te mahi ngātahi ki ngā hoa ahumahi hei tautoko i a Ako Tūhono me te whakawhanake hinonga, marautanga hoki
- **akiaki** kia hihiri te marautanga mā te whakaaro whakamua ki te mahi me te ako, tae atu ki te whiwhinga pūkenga whakawhiti e wero nei i ngā tauira mā te pātai me ngā huarahi auaha mō te toitūtanga

Whāinga 4 – Kia tutuki tō mātou ako, whakaako hoki i ngā kawenga o Te Tiriti o Waitangi mā te:

- **ahuahu** i ngā mahi o āiane mō te angitu o ngā tauira Māori mā te arotahi ki ngā whānau, te kaha tautoko, te whakaiti taupā mō te whakauru, mō te mahi me te angitu
- **whakanui** i ngā huarahi Mātauranga mō te ako
- **poipoi** i te angitu pūmātauranga me te hiranga mā te tautoko ki tā te Māori tautoko
- **akiaki** i ngā raukura katoa kia mōhio pū rātou kia arokā pū hoki ki Te Tiriti o Waitangi
- **Hāngai** i ngā huanga o ngā raukura ki ā mātou tohu mā ngā pūkenga ahurea me te arokā

POU TANGATA - TE IWI

Ka whakaritea e tātou he taiao ako, taiao mahi e whakaata ana i tā tātou ūnga ki Te Tiriti o Waitangi, e noho haumaruru katoa ngā tauira me ngā kaimahi kia manaakitia, kia amaru hoki e āhei ai ki te puāwai i te mahi, i te ako me te rangahau.

Ka whakapūmau tātou ki te mātuatua o ngā mahi me ngā kawenga o te Tangata Whenua (Māori) i Te Kunenga ki Pūrehuroa i a tātou e kawē ana i tēnei whakaaro kotahi. Ka tū tahi tēnei me tā mātou mihi atu me te whakahōnore i ērā i whai mai – Ngāti Pākehā, Tangata Moana, me ngāi tauiwī – hui tahi ana e kīia nei ko Tangata Tiriti. Mā te tū tahi, ka takoha tahi ki Aotearoa e puāwai ana.

Ka tautoko a Te Kunenga ki Pūrehuroa i ngā kaimahi me ngā tauira katoa mā te whakarato rauemi mātauranga, tae atu ki te rangahau, te ako me te whakaako, te whai wāhi ki ngā rauemi tuihono e whakahou ana me ngā kaupapa whakawhanake ngaio tanga e hoahoa nei kia hōhonu te māramatanga me te arokā ki tā te takitahi me tā te takitini kawenga ki Te Tiriti o Waitangi.

Mōhio ana tātou ki te pānga mai o te taiao o āiane ki ō tātou tāngata, ki ngā kaimahi, ngā tauira me ō tātou wāhi mahi, me te mātuatua o te manahau whaiaro, te oranga, ngā kōrero oranga hinengaro, te kanorau me te whakaurunga, te haumaruru, “te arotahi o tō katoa” ki te mahi me te ako. Ki tēnei taiao e whakawhiti ana tātou mai i te ao matihiko ki te mahi kākano whakauru, ka mōhiohia e raru ana ko te hononga o tētahi ki tētahi me te aha ka pai mai tēnei ki a tātou katoa.

Ka mahi tahi tātou me ngā kaimahi hei whakawhanake i tētahi taiao tuwhera, taiao kauanuanu, taiao haumaruru, ki reira e whakatītina ai i te whakawhitinga whakaaro, ā, ko ā tātou hua ka whakanuia tahitia. Ka arotahi tō tātou whare wānanga ki te hauora, te haumaruru me te oranga o ngā tāngata katoa e hiahia ana ki te mahi tahi me tātou. Ka ākina ā tātou kaimahi me ngā tauira kia whakaaro ki te oranga o ētahi atu. Hei whakatutuki i tēnei whāinga koia nei ngā whāinga tōmua:

Whāinga 5 – Mahi tahi me ngā tauira ānō nei he hoa mahi, mā te:

- **mārama me te whakarato** ki ngā hiahia me ngā wawata o ngā tauira e whakaaro ana kia uru mai, ngā tauira e ako ana me ō rātou whānau
- **tango** i ngā tauārai ki te ako e ōrite ai te mana whakauru hei ako, te āhei ki ngā ratonga me ngā kaupapa, kia whakakotahi i ngā pūnaha tohutohu, pūnaha tautoko kia hāngai kia maha hoki
- **whakarite** tautoko huri noa o te whare wānanga mā te katoa, he pūnaha tautoko tauira e mōhio ana ki ō rātou taiao ako (ngā papa ako, me tōpū, tuihono) ki ngā wā rerekē o te tipu tangata me te ako
- **whakamana** i ngā whakaaro o ngā tauira ki roto ki ngā whakatau e pā atu ana ki a rātou

Whāinga 6 – Whakaritea he whanaketanga kaimahi mā te:

- **whakapakari** i ngā kaimahi kia mahi tahi me ngā tauira ānō nei he hoamahi
- **tautoko** i ngā kaiwhakaako hou, te whanake pūkenga whakaako me te whakarite i ngā mahi e whai wā ai e rātou ki te whakawhanake i ā rātou pūkenga rangahau me te mahi tahi ki ngā hapori
- **whakawhanake** rauemi me te mōhiohio hei āwhina i ngā kaiwhakaako ki te tautoko i ngā tauira
- **whakatipu** i ā Te Kunenga ki Pūrehuroa kaiwhakaako Māori, te ohu mahi ngaio me te whakarite huarahi hei whakapakari i tēnei ohu mahi
- **whakapakari** i te mātauranga o ngā kaimahi e pā ana ki te ao Māori me Te Tiriti o Waitangi
- **whakarite** i ngā akoranga mō te reo Māori me ōna tikanga
- **whakanui atu** i te hunga Pasifika me te whakarite huarahi hei piki taumata
- **whakapakari** i te mōhiohio o ngā kaimahi me ngā tauira ki te ao matihiko me te whakatika i te mana kore ā-matihiko nei mō ngā ākonga inā koa ngā ākonga tuihono
- **hāpai** i te hiranga o ngā kaiwhakaako me ngā kaimahi ngaio mā te whakarite i te whakangungu tika, te whakawhanake me te tautoko
- **whakapakari** i te mōhiohio mō ngā whāinga whakapūmau me te āhuarangi a Te Kunenga ki Pūrehuroa

Whāinga 7 – Whakapai ake te ahurea, mā te:

- **whakawhanake** i ngā kaitātaki tangata tino mōhio e whai pūkenga ana mō te whakahaere i a rātou anō, i ngā tāngata hoki i runga i te manaakitanga e hikitia ai te mana hei whakapakari i ngā pūkenga
- **whakarite** i ō tātou anō uara katoa me ngā whanonga inā koa ngā motika tauutu me ngā kawenga tauutu i te horopaki o te ahurea wāhi mahi
- **whakarite** i tētahi pūkete kaimahi e whakarato ana i ngā āhuatanga kanorau, whakauru, whakaputa hua me ngā hua rautaki e tika ai te whārite o te mahi me te oranga hei tūāpapa mō te angitu me te oranga takitahi
- **mātua whakarite** i te arotakenga o ngā kaimahi katoa, te tuku whakamāramatanga mō ngā paearu mahi me te whakamihi i te hiranga
- **whakarite tonu** kia pūata kia whaihua hoki ngā kaupapa here, ngā tukanga e nui rawa atu ai te harikoa o ngā kaimahi m1o ngā wāhi mahi me te tāima
- **tautoko** i te kaitātaki Māori me te arotahi atu kia ōrite te mana whakatau i ngā rōpū ka kōwhiri i ngā tino whakatau me ngā tukanga i runga anō i te whaikoha ki ngā mātāpono o te mahi tahi
- **whakarite** kia kua rawa atu e whakaaetia te whakaweti, te toihara me te kaikiri

POU HONO - TĀTAI HONO

Ka tino mōhio te Pou Hono ki te mātuatua o ā tātou tātai hono maha, ki ngā tāngata me ngā wāhi e rarawhi atu ana ā tātou mahi o mua, o āiane hoki kia mahi tahi katoa tātou me te aha ko āpōpō, he āpōpō kaha te hono, kaha te whakapūmau kaha te puāwai ehara mā tātou anake engari mā ngā whakatipuranga e heke mai nei. Ka tū tonu ō tātou papa ako e toru hei wāhi tino honohono mō ā tātou kaimahi, ā tātou ngā tauira mō ō tātou hapori me ō tātou hoa iwi.

Ka tino mōhio hoki te Pou Hono te āhua o te mahi kaitātaki a Te Kunenga Ki Pūrehuroa mō ngā take nui o te motu o te ao whānui hoki, inā koa ngā take pāpori, take ōhanga, take ahurea me ngā take taiao mō Aotearoa, tae atu ki ngā take nui e pā atu ana ki tangata whenua. Hei whakatutuki i tēnei whāinga koia nei ngā whāinga tōmua:

Whāinga 8 – Whakarite, whakahōnore me te whakapūmau i ngā tātai hono, te mahi tahi, mā te:

- **tūhono** ki ā tātou kaimahi nō tāwāhi, tauira hoki e tika ai te tūhono e āhei ai rātou ki te takoha atu ki a Aotearoa me te ao whānui
- **tūhono** i Te Kunenga ki Pūrehuroa i ngā tino hoa, tae atu ki nga raukura tautoko, ngā iwi me ngā rōpū Māori me ngā kaitātaki o te hapori, te pakihī me te ahumahi, ngā whare wānanga atu anō me ngā hinonga o te ao whānui, te kāwanatanga me ngā kaitātaki o te ao
- **whakawhanake** i ngā tūhono kaha ki te Mana Whenua ki ia papa ako, ki tua hoki; me te whakarato ki tā ngā kupu taurangi e kī ai
- **tūhono** ki ngā iwi me ngā hapū huri noa i Aotearoa hei āwhina i te tautoko mā ngā tauira me te rapu huarahi hou hei tūhono
- **mahi tahi** me ngā momo ahumahi me ngā pakihī e rite ai he huarahi pai mai i te mātauranga ki te whai mahi ki te rakahinonga mā ā tātou raukura, ā, kia āhei hoki he whakaputaranga nui atu he putanga huapai rānei mā te rangahau auaha
- **whakarite** i ētahi atu whai wāhitanga mā ngā tauira tuihono kia hono pai mai e nui ai ā rātou wheako
- **whakatairanga** i te tautohetohe tūmatanui e taunakihia ana, he mea whakauru noa e whai koha ana ki ngā whakaaro rerekē, ka takea mai i te rangahau me te mātauranga
- **whakamana** i te whanake mōhiotanga huri noa i Aotearoa, Te Moana nui a Kiwa me te ao whānui kia whakaako i ngā tāngata mō te panoni o tō tātou taiao ora, te mahi me te pāpori

**MASSEY
UNIVERSITY**

TE KUNENGA KI PŪREHUROA

UNIVERSITY OF NEW ZEALAND